

ביאורים בתפילה

עיונים בברכת התורה

הטור בס' מז מביא את הגמרא בנדירים (פא.) מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי חכמים? רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחילה. דאמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, עד שפירשה הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה. מאי ניהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה? אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחילה. וכתב הבית יוסף שבתחילת עסקם בתורה בכל יום, ותלמידי חכמים מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה אינם זהירים לברך כפותחין, ולא מקיימא ברכתא כדכתיב ונהיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורה. ומהרי"א כתב לפי שאין מברכין על התורה, מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא, לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה כמו שנאמר שלא תמוש מפ"ך וכו'. והר"ן כתב בשם רבינו יונה שלא היו מברכין בתורה תחילה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כל היו מזלזלים בברכותיה.

הקשה הטור על הנוהגים לומר פסוקים קודם ברכת התורה, וכתב על זה שנהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת הכהנים ולסדר הברכות (כדי שיהא עובד לעשייתן). ועל זה כתב הרמ"א בסימן מו' בס' ט' ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר. נשאלת השאלה מדוע אנחנו מסדרים את ברכת התורה רק בסוף ברכות השחר? הבית יוסף מסביר בשם האגור בשם מהר"ם דהא שצריך לברך כשהוא משכים היינו דוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים אין צריך לברך וכן כתב הראב"ד בשם מהר"י שכתב בתשובה שאין לחוש אם אומר פסוקים קודם ברכת התורה כיון שאינו אומר אותם דרך לימוד אלא דרך בקשה וריצוי. כלומר ניתן לברך את ברכות השחר לפני ברכת התורה, ובשו"ע בס' ט' כתב "לא יקרא פסוקים קודם ברכת תורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים ויש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים ונכון לחוש לסברא הראשונה." נראה לי שלכל הדעות לפי השו"ע ניתן לברך את ברכות השחר לפני ברכת התורה שאינם דרך לימוד. אבל הרמ"א כתב שם "ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר". וצריך עיון מדוע לכתחילה לפי עדות המזרח לא מקדימים את ברכת התורה לפני ברכות השחר. ויתכן לומר שניתן לפי דברי הטור בסוף הסימן לפי הרא"ש שכתב המשכים ללמוד קודם עלות השחר יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות וברכת התורה ופרשת התמיד וכו'.

מדוע כשאנו מברכים על התורה בכל בוקר אין אנו מברכים לאחריה? כתב הרשב"א בתשובות קריאת התורה הינה מצווה, ואין מברכים על המצוות לאחריהם. ואל תקשה לי מקריאת התורה בבית הכנסת שמברכים לאחריה, ששם זאת תקנה משה ועזרא ועל תקנות מברכים לפניהם ולאחריהם כמו שמברכים על הלל ועל מגילה. ולי נראה שאפילו אם היו מברכים לאחר המצווה לא קשה כיון דמצוות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה (ואין היסח דעת ממנה).

כתב הטור שזה נוסח הברכה "על דברי תורה" ונוסח האשכנזים "לעסוק בדברי תורה". הבית יוסף כתב בשם רבינו יונה שהנוסח המדוקדק יותר על דברי תורה וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם שיותר נכון לומר על דברי תורה לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצוות. והבית יוסף כתב שנראה לו הנוסח לעסוק בדברי תורה שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו מלברך על דברי תורה שכולל ג"כ עשיית המצוות שאינו בא עכשיו לעשותם ולכשיעשה מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה אבל מ"מ נוסחת הרמב"ם היא על דברי תורה וכך כתב בשו"ע. המשנה ברורה בס"ק ח כתב שמנהג מדינתנו לומר לעסוק בדברי תורה.

ביאורים בתפילה

בגמרא בברכות יא: מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו וכו' ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים בא"י נותן התורה א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו. לכאורה קשה הרי יש ברכה לבטלה לומר שתי ברכות על אותו דבר ?

רבינו יונה מסביר שהתקינו לברך שלושה ברכות בבוקר על שלושה סוגי לימוד תורה אותם לומדים: א. ברכת "אשר בחר בנו...נותן התורה" על לימוד מקרא - פרשת הקורבנות. ב. ברכת "הערב" על לימוד משנה - פרק איזהו מקומן. ג. וברכת "על דברי תורה" על לימוד מדרש דהיינו "רבי ישמעאל אומר". הסבר נוסף שרבינו יונה מביא לדעת מי שאומר שמדובר בשתי ברכות (הראשונה ארוכה והשניה קצרה) ורב יוחנן לא בא לומר שלא יאמר הברכה הראשונה, אלא שיוסיף עוד ברכה בסופה ויאמר " הערב", ואשכח דהוו להו שתי ברכות, אחת כנגד תורה שבכתב והאחרת כנגד תורה שבע"פ, שהמדרש והמשנה הכל בכלל תורה שבע"פ הוי וסגי ליה בברכה אחת.

הראב"ד שם מקשה על רבינו יונה הרי כל ענין לימוד התורה הוא ענין אחד, ולמה צריך ברכה לכל אחד ואחד ? ואם צריך ברכה לכל אחד אזי צריך לברך אחת מעין שלוש מצוות (כגון מעין שלוש או מעין שבע) ? והרי רב פפא מסתפק איזה ברכה הטובה ביותר ? ואם יברך את כל הברכות יכשל בברכה לבטלה ? ולפיכך הוא מפרש שבברכה של רב יוחנן "הערב" ישנה בקשה שלא יכשל בדברי תורה שאנו צרכין לה, לפיכך אין אנו רוצים להניחה (ולכן תיקנו את שלושת הברכות).

מדוע נשים מברכים את ברכת התורה הרי הן אינם חייבות בלימוד התורה ? עונה האגור בשם מהר"י מולין שהן מברכות על קריאת הקורבנות ותפילה כנגד קורבנות תקנום, והן חייבות בתפילה, וא"כ חייבות ג"כ בקריאת העולה והקורבנות וכ"ש לדברי הסמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להן.